

**УКРАЇНА-2013:
МІЖ ВИБОРАМИ І
ПЕРЕД ВИБОРОМ
(аналітичні оцінки)**

**UKRAINE-2013:
IN-BETWEEN ELECTIONS
AND OPTIONS
(assessments)**

Особливості, підсумки та уроки виборів-2012

Перспективи-2013

Громадська думка:
перший замір після парламентських виборів

2012 Elections: Features, Results, Lessons-Learned

Prospects for 2013

Public Opinion:
First Assessments of the Post-Election Period

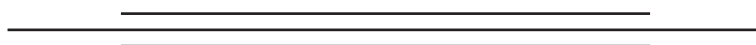
АНОТАЦІЯ

Цим матеріалом Центр Разумкова започатковує серію щорічних аналітичних оцінок і прогнозів розвитку суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації в Україні, її зовнішньополітичного та безпекового становища.

У цьому випуску аналізуються підсумки виборів 2012р.: особливості виборчої кампанії та її суспільно-політичного контексту, результати виборів і їх уроки для влади, опозиції та суспільства.

На підставі аналізу чинників, що свідчать про сучасний стан вищих владних інститутів, політичної опозиції і громадянського суспільства, робиться прогноз розвитку ситуації у 2013р. в головних сферах внутрішньої і зовнішньої політики України. За узагальненим висновком експертів, ситуація в переважній більшості сфер характеризуватиметься погіршенням або, у кращому разі, стагнацією. Стимулом позитивних змін може стати підписання Угоди про асоціацію з ЄС.

У дослідженні також наводяться результати соціологічних опитувань, що характеризують стан громадської думки в післявиборчий період, зокрема, очікування від новообраної Верховної Ради, рівень протестної активності, зовнішньополітичні орієнтації громадян.

INTRODUCTION

This publication starts a series of the Razumkov Centre's annual assessments of socio-political and socio-economic situation in Ukraine, its foreign and security environment.

Current issue examines results of the 2012 elections: features of the election campaign and its socio-political context, election results and lessons for the government, the opposition and the society.

Predictions for 2013 are based on the analysis of factors indicating the current state of supreme institutions, political opposition and civil society in key areas of Ukraine's domestic and foreign policy. General conclusions made by experts reveal deteriorating (or, at best, stagnating) conditions in most sectors. Today, it is the signing of the Association Agreement with the EU that should be viewed as an impetus for positive change.

The publication also provides the results of a public opinion poll in the post-election period, citizen's expectations from the newly elected Parliament, their foreign policy outlook and level of protest activity.

I. ОСОБЛИВОСТІ, ПІДСУМКИ ТА УРОКИ ВИБОРІВ-2012

Парламентські вибори 2012р. розглядалися, *по-перше*, як тест на прихильність діючої влади до європейських (реальних) чи євразійських (формальних) стандартів демократії, *по-друге*, як точка біфуркації в розвитку політичного режиму в Україні, де альтернативами були, з одного боку, подальше утвердження авторитаризму, з іншого – повернення на демократичний шлях розвитку через відновлення ролі Парламенту в політичній системі.

Організація і проведення виборів, процес встановлення їх результатів показали, що діюча влада знехтувала європейськими демократичними стандартами. Результати виборів – засвідчили політичну поразку партії влади, зміцнення парламентської опозиції і відчутну радикалізацію суспільних настроїв.

Проте, як поразка партії влади, так і успіх опозиції не є абсолютними. Партії регіонів та її союзникам вдалося зберегти більшість у Парламенті – отже, навряд чи він буде домагатися відновлення своєї ролі в політичній системі як самостійної гілки державної влади. Опозиції вдалося поповнити і зміцнити свої фракції – отже, партії влади та її союзникам буде складніше просувати в Парламенті ініціативи, спрямовані на утвердження авторитарних тенденцій, подальшу монополізацію держави групою наближених до її Глави осіб, поступову інтеграцію країни до євразійської спільноти тощо. Складніше, але не неможливо.

Таким чином, принципових змін у характері політичного режиму та геополітичних орієнтаціях України в жовтні 2012р. не сталося. Точка біфуркації відсувається в часі, проте не надовго. Цілком імовірно, що саме у 2013р. Україна змушена буде, нарешті, визначитися з пріоритетним геополітичним вектором і тим самим – з напрямком еволюції свого політичного режиму. До цього може змусити її, з одного боку, наростаючий тиск з боку РФ з метою залучення України до Митного союзу, з іншого – визначені терміни підписання Угоди про асоціацію з ЄС (листопад 2013р.).

Важливу роль у зміні ситуації може відіграти суспільство. Наразі в Україні воно не є консolidованим, а після Помаранчевих подій – і політично активним. Його участь у політичних процесах обмежується відносно високою явкою на вибори (парламентські – близько 60%) та спорадичними й розрізненими виступами проти окремих ініціатив влади, які торкаються переважно економічних інтересів (пільг) певних соціальних груп.

Водночас, вибори-2012 супроводжувались очевидною активізацією громадських рухів і ЗМІ, спрямованою на забезпечення чесності, демократичності і прозорості виборчого процесу, а їх результати – засвідчили наростання в суспільстві протестних (у т.ч. радикальних) настроїв і запиту на позитивні зміни у країні. Отже, не можна виключати посилення впливу на ситуацію суспільних чинників – особливо у випадку, якщо опозиція не замикатиметься у стінах Парламенту, а шукатиме і знайде спільну мову з інститутами громадянського суспільства і громадськістю в цілому.

Особливості парламентської виборчої кампанії

1. Діюча влада розглядала вибори насамперед з точки зору утримання і зміцнення контролю над законодавчим органом, а відтак – забезпечення керованості всієї системи державного врядування, збереження контролю над ресурсами, суспільно-політичними процесами, створення передумов для перемоги В.Януковича на президентських виборах 2015р. Реалізація цих завдань, а також високий ризик поразки зумовили концентрацію значних економічних і політичних ресурсів для забезпечення перемоги провладної Партії регіонів.

Для досягнення цієї мети влада:

- **насамперед усунула від виборчого процесу лідерів опозиції** шляхом їх політично мотивованого судового переслідування;
- **попри публічні зобов'язання перед європейськими інститутами, ініціювала ухвалення нового Закону про вибори,** яким відновлено змішану виборчу систему, встановлено бар'єр для партій у 5%, заборонено участь у виборах блоків і голосування "проти всіх", запроваджено виборчі процедури, вигідні для партії влади і провладних кандидатів (зокрема, виборчим законом було легалізовано технології, які створили можливість маніпуляцій і зловживань під час формування виборчих комісій). Підтримка Закону опозицією була забезпечена, фактично, шантажем – загрозою прийняття більшістю ще гіршого, з точки зору можливостей викривлення результатів виборів, закону;
- **з метою підвищення лояльності до партії влади і провладних кандидатів критично налаштованого електорату** використала два досить спекулятивні засоби: використання системного підкупу виборців через т.зв. "Соціальні ініціативи Президента" або через безпосереднє спрямування бюджетних коштів на вирішення потреб конкретних виборчих округів, де балотувалися кандидати від влади; застосування технології поділу виборців на підставі відмінностей їх мовних переваг через прийняття Закону про засади державної мовної політики, який уможливив надання російській мові статусу офіційної в певних регіонах (переважно тих, що є електоральною базою Партії регіонів).

2. Парламентські вибори значною мірою були підпорядковані логіці президентської кампанії 2015р. Як провладні, так і опозиційні політичні сили вбачали значення парламентських виборів насамперед у створенні майданчика для участі у президентських виборах. Для опозиційних сил ("Батьківщина", УДАР, "Свобода") парламентська кампанія була нагодою заявити про себе як про реальну альтернативу діючій владі, а відтак – закласти основу для суспільної підтримки власного кандидата (кандидатів) на президентських виборах 2015р. Для КПУ – шансом на повернення частини електорату, який після 2002р. відійшов до Партії регіонів, позбавлення іміджу сателіта влади, якого КПУ набула через входження до провладної коаліції Парламенту VI скликання.

3. Суспільно-політичний контекст виборів характеризували наступні чинники.

- **У політичній сфері:** зосередження жорсткого контролю над усіма політичними та економічними процесами в руках безпосереднього оточення Президента В.Януковича та наближених до нього груп; корумпованість владних інститутів, поширення політичної корупції; позбавлення опозиції можливостей рівної політичної конкуренції через ув'язнення Ю.Тимошенка та Ю.Луценка; обмеження свободи слова та незалежності ЗМІ, права громадян на мирні зібрання.
- **У соціально-економічній сфері:** зростання цін на товари та послуги; девальвація національної валюти; зниження стандартів життя громадян, зростання майнової поляризації суспільства; погіршення клімату для ділової активності.
- **У зовнішньополітичній сфері:** глибока криза відносин між Україною і ЄС; негативні оцінки ситуації в Україні з боку США та авторитетних міжнародних організацій; зацікавленість Росії в розвитку ситуації, яка б сприяла інтеграції України в євразійський простір.
- **У суспільних настроях та очікуваннях громадян:** запит на зміну ситуації в країні; високий рівень недовіри до вищих владних інститутів; певні очікування на покращення від майбутніх виборів, поєднані із скептичною оцінкою можливості таких змін¹.

4. Вибірчий процес мав ряд особливостей. Фактично він розпочався задовго до офіційного оголошення ЦВК. Політичні партії, які надалі стали суб'єктами виборчого процесу (як провладні, так і опозиційні), почали активну передвиборчу агітацію за кілька місяців до офіційного початку кампанії, фінансуючи її не з виборчих фондів.

На порядок денний виборчої кампанії не було винесено нових тем чи проблем, політичні сили орієнтувалися переважно не на стратегічне бачення майбутнього країни, а на поточні потреби виборців. Такий підхід, у цілому, є виправданим, оскільки, *по-перше*, переважна більшість проблем модернізації України залишаються невирішеними або, навпаки, загострюються через деструктивні дії влади, *по-друге*, для переважної більшості громадян найбільш важливим чинником електорального вибору залишаються їх поточні соціально-економічні проблеми.

Партії - суб'єкти виборчого процесу та кандидати в депутати були позбавлені рівних прав і можливостей брати участь у виборчому процесі через широке застосування адміністративного ресурсу, незбалансоване висвітлення участі суб'єктів виборчого процесу у ЗМІ, підкуп виборців, упереджені дії та рішення органів влади стосовно опозиційних партій і кандидатів.

Характерною рисою виборів стала відсутність належного правового реагування правоохоронних органів на порушення виборчого законодавства, в т.ч. на офіційні звернення

суб'єктів виборчого процесу, включно з ЦВК. Вирішення судових спорів, які виникли під час встановлення результатів голосів у т.зв. "проблемних" округах, ще раз засвідчило, що в Україні немає незалежної судової влади, суди повністю підконтрольні Президенту.

У цілому, діюча влада на всіх етапах виборів комплексно спрямовувала зусилля на забезпечення потрібного для неї результату, використовуючи для цього всі легальні та нелегальні (адміністративні) ресурси. Немає сумнівів, що такий підхід буде застосовано й на президентських виборах 2015р.

Вперше в Україні

- **було широко застосовано згадану вище форму опосередкованого підкупу виборців** – цільове, не передбачене початковим текстом Закону про державний бюджет, спрямування бюджетних коштів на потреби територій (мажоритарних округів), де балотувалися провладні кандидати (як правило, бізнесмени або ставленики ФПГ, родичі діючих політиків, вищих представників виконавчої влади); крім іншого, в цьому виразно проявилися такі особливості української політики, як *не розмежованість, зрощеність влади і бізнесу*, а також зростаюча клановість (фамілізація) влади, що в поєднанні свідчить про *олігархізацію держави*;
- **у процесі голосування та особливо підрахунку голосів** на членів дільничних виборчих комісій чинився відкритий масований тиск з боку чисельних груп осіб специфічної зовнішності з журналістськими посвідченнями, а в непоодиноких випадках – практикувалося силове захоплення приміщень та/або документації спецзагонами МВС. Застосовувалася тактика блокування підрахунку голосів на дільницях (в округах), де провладні кандидати програвали; на підставі рішень суду про дійсні або сфальшовані порушення під час голосування (наприклад, недопущення на виборчу дільницю спостерігачів від певної партії, як правило, Партії регіонів) голосування визнавалося недійсним. У результаті, створено прецедент невизнання ЦВК, через відсутність протоколів, результатів виборів у п'яти виборчих округах, скасоване волевиявлення десятків тисяч громадян України.

Підсумки виборів

1. Результати виборів засвідчили політичну поразку влади – попри формування провладної більшості у Верховній Раді. Партія регіонів, почесним головою якої є Президент В.Янукович, а офіційним – Прем'єр-міністр М.Азаров, втратила близько 2 млн. прихильників і посіла перше місце лише в 11 з 27 регіонів України, поступивши першій опозиційним силам. Особливо показовим прикладом стали вибори в одномандатних округах Києва, де не переміг жоден з представників влади.

Результат опозиційних сил значною мірою зумовлений продемонстрованою ними здатністю до консолідації, що відповідало суспільному

¹ Докладно див.: Парламент і парламентські вибори в Україні 2012р.: політична ситуація, суспільні настрої та очікування. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, 2012, №7-8, с.28-75.

запиту. Водночас, цей результат є радше *авансом* довіри, вимогою узгоджених і результативних дій в Парламенті. Головним викликом для реалізації цього завдання є наближення президентських виборів, яке посилюватиме конкуренцію в опозиційному таборі.

2. Суспільство продемонструвало суттєвий запит на зміну політичних еліт і політичного курсу країни, орієнтовану насамперед на захист інтересів суспільства, а не окремих наближених до влади груп. Цей запит, разом з очікуваним погіршенням якості життя більшості українців, чинитиме дедалі більший тиск на вище державне керівництво та органи державної влади.

3. Критичні оцінки виборів в Україні європейськими інститутами, міжнародними організаціями та окремими країнами засвідчили, що українська влада не склала тест на відданість європейським цінностям. Проте, для збереження демократії і парламентаризму в Україні, опозиції і структурам громадянського суспільства слід зробити все можливе для того, щоб проблемний характер виборів не став перешкодою на шляху її європейського майбутнього.

Уроки виборів для влади, опозиції і суспільства

1. Влада має бути свідомо того, що продемонстровані нею під час виборчого процесу та після нього відкрито брутальні дії, цинізм заяв провладних речників можуть мати два діаметрально протилежні наслідки: як деморалізувати частину населення, так і радикалізувати іншу. Водночас, як апатія, так і радикалізація настроїв однаковою мірою таять у собі загрозу раптового, неконтрольованого соціального вибуху.

2. І владі, і опозиції варто мати на увазі:

- **певну вимушеність результатів виборів:** 20% громадян заявили, що скористалися б правом проголосувати “проти всіх”, якби відповідне формулювання збереглося у виборчих бюлетенях;
- **невеликий аванс суспільної довіри до Парламенту VII скликання:** відносна більшість громадян України та жителів кожного з регіонів (крім Сходу) вважають, що вибори не допоможуть покращити ситуацію у країні; так само відносна більшість громадян і жителів регіонів (крім Заходу) засвідчили, що персональний склад нової Верховної Ради відбиває їх інтереси тією ж мірою, що й попередній²;
- **наявність потужного суспільного запиту на зміну політики держави, пропозицію нового політичного курсу, відмінного від президентського:** 49% громадян очікують такої пропозиції від нового складу Парламенту і лише 28% – упевнені, що Парламент має підтримати нинішній курс Президента В.Януковича. Привертає увагу та обставина, що вимогу зміни президентського курсу вимагають і значна частина жителів регіонів, що традиційно

вважаються електоральним полем Партії регіонів та особисто В.Януковича: 37% жителів Півдня і 36% – Сходу.

3. Опозиції корисно врахувати також такий чинник її результату, як “голосування з протесту”, а не з ідеологічних переконань та підтримки ідеологій опозиційних сил. Так, є підстави припускати, що, зокрема, “Свобода” своїм несподіваним успіхом завдячує радше не партійній ідеології, а латентному (а тому й не виявленому соціологічними замірами навіть напередодні виборів) протесту. Протесту проти цинізму влади і слабкості опозиції, яку вона продемонструвала як у Парламенті VI скликання, так і в комунікації з громадськістю (і в забезпеченні суспільної підтримки власних ініціатив, і в підтримці спонтанних суспільних протестних акцій).

4. Суспільство під час виборів пересвідчилося, що влада, *по-перше*, відкрито ігнорує позиції критично налаштованих громадян – прихильників опозиційних політичних сил і кандидатів, вона здатна порушити право громадян на вільне волевиявлення, яке може бути просто скасоване, оголошене нікчемним; *по-друге* – вона повністю контролює судові і правоохоронні органи, *по-третє* – вона не зупиниться ні перед чим під час президентських виборів-2015. **Влада показала, що не потерпить програшу та застосує будь-які засоби – від фальсифікацій до відкритого силового тиску для забезпечення перемоги свого кандидата на пост Президента України.**

5. Результати виборів засвідчили, що суспільство певною мірою навчилося протистояти підкупу, залякуванню, силовому тиску з боку влади. Водночас, воно, по-перше, не має імунітету від маніпуляцій на чутливих темах – мови, національно-етнічної, релігійно-конфесійної, культурної належності, історичної пам'яті. Ці теми, що їх (з різною метою) використовують політики, здатні легко відволікти суспільну увагу від неналежних дій влади, спровокувати суспільні протистояння, під час яких, як правило, виграють політики – а не суспільство, влада – а не громадяни.

По-друге, воно не позбавлене впливу таких чинників, як земляцтво (голосування за територіально “свого” кандидата) **та сімейність** (голосування за членів родини “свого” кандидата чи “свого” політика – чиновника, бізнесмена, який виділяє кошти на благодійну допомогу, тощо). Це привносить у політичний вибір громадян поза-політичні чинники та негативно позначається на якості законодавчої діяльності обраних під впливом таких чинників депутатів.

По-третє, переважна більшість громадян не готові до активного обстоювання своїх прав і свобод у разі їх порушення владними інститутами. Спостерігається схильність до примирення і вичікувальної позиції у сподіванні на те, що ці проблеми розв'яже політична опозиція, громадські організації та інші, політично більш активні громадяни.

² У першому випадку рівні частини (по 34%) опитаних на Сході респондентів обрали варіанти відповіді “*вибори нічого не змінять*” і “*вибори дозволять покращити ситуацію*”. У другому – фактично рівні частини (32% і 29%, різниця статистично не значима) опитаних на Заході відзначили варіанти відповіді “*краще*” і “*так само*”. Докладно наведені тут і далі дані соціологічного опитування див. у Додатку до цього тексту “*Громадська думка: перший замір після оголошення офіційних результатів парламентських виборів 2012р.*”.

II. ПЕРСПЕКТИВИ-2013

Внутрішньополітична і правова сфери

Перспектива еволюції політичного режиму в Україні залишається невизначеною. З однаковим ступенем імовірності можна припускати розвиток подій у напрямі встановлення як відносно демократичного режиму, так і жорстко авторитарного, з подальшим обмеженням політичної конкуренції, звуженням політичних прав і свобод громадян, тиском на інститути громадянського суспільства.

Така невизначеність зумовлена кількома чинниками. *По-перше*, невизначеністю діючої влади стосовно геополітичного вектора розвитку України та наявності у владі груп з різноспрямованими інтересами (свідчення цього – ставка Президента на перевірені, особисто лояльні до нього кандидатури на посади Прем'єр-міністра та Голови Верховної Ради). *По-друге*, її зосередженістю на внутрішніх проблемах і викликах: мінімізації наслідків економічної кризи; збереженні впливу на ключові сфери (власність, фінанси, фіскальна система, безпека і правопорядок); збереженні і примноженні власних активів. *По-третє*, активізацією структур громадянського суспільства (що виявилось під час виборчої кампанії), посиленням і радикалізацією політичної опозиції (обрання до Парламенту ВО “Свобода”) та, відповідно – зростанням її можливостей організувати та/або очолити суспільні протестні рухи.

За таких умов, найбільш імовірним виглядає розвиток подій за стагнаційним сценарієм. З одного боку, влада не піде на відверте посилення авторитарних тенденцій і демонструватиме певну прихильність до європейського курсу. З іншого – посилюватиме контроль над суспільними процесами, судовою і правоохоронною системами, інститутами громадянського суспільства, засобами комунікації (на випадок зростання суспільного невдоволення та виникнення реальної загрози “стабільності” влади).

1. Головним завданням влади в I кварталі 2013р. буде формування оновленої владної вертикалі та її стабілізація. До початку роботи II сесії Парламенту в основному завершиться процес оновлення вертикалі виконавчої влади. Новий Уряд не подаватиме на затвердження Програму діяльності, а визначатиме пріоритети на підставі Щорічного послання Президента, яке може бути виголошене на початку II сесії.

Очевидно, що впродовж I півріччя Уряд буде змушений здійснювати соціально непопулярні заходи, скорочувати бюджетні витрати на соціальну сферу. Можна очікувати припинення фінансування т.зв. *Соціальних ініціатив Президента*. Такі дії викликать невдоволення громадян владою в цілому, але персоніфікуватиметься воно в особі Президента. Тому не виключено, що з метою зниження рівня протестних настроїв, Президент може змінити Кабінет Міністрів за підсумками I півріччя або трьох кварталів 2013р.

2. Характер законотворчого процесу в Парламенті зазнає певних змін. Партії регіонів не вдалося самостійно сформувати парламентську більшість. Для прийняття рішень вона потребує підтримки фракції КПУ та позафракційних депутатів.

Провладна більшість намагатиметься використовувати апробовані механізми прийняття законів з порушенням регламентних норм, ігнорувати законодавчі ініціативи опозиційних сил. Однак, процес “продавлювання” необхідних владі рішень ускладниться через активні дії опозиції із забезпечення персонального голосування та дотримання законодавчих процедур. Імовірно, владі буде складно сформувати більшість для прийняття соціально чутливих і непопулярних рішень (з огляду на позицію фракції КПУ та частини позафракційних депутатів).

3. Відносини між проурядовою та опозиційною частинами Парламенту залишатимуться конфліктними. Рівень конфліктності не знижуватиметься, поки лідер “Батьківщини” Ю.Тимошенко залишатиметься в ув'язненні. Про високу ймовірність цього свідчить відмова провладної більшості декриміналізувати відповідні статті Кримінального кодексу.

Фракції, що належать до опозиції, намагатимуться узгоджувати свої дії в Парламенті та демонструвати єдність, принаймні, впродовж перших двох парламентських сесій. Однак, на діяльність найбільшої опозиційної фракції – ВО “Батьківщина”, впливатиме чинник “подвійного лідерства” – Ю.Тимошенко та А.Яценюка (попри “символічне” ухвалення Радою Об'єднаної опозиції рішення про висунення Ю.Тимошенко кандидатом на президентські вибори-2015), та проголошений процес створення єдиної партії, а на відносини між усіма опозиційними фракціями – чинник конкуренції на перспективу президентських виборів 2015р. Тестом на здатність опозиції до компромісів заради спільної перемоги будуть довіри до Парламенту в одномандатних округах і можливі вибори мера Києва.

4. У забезпеченні “стабільності” ставка й надалі робитиметься на силові методи. Тому слід очікувати подальшого посилення впливу силових (правоохоронних) структур на внутрішнє життя країни. Свідченням цього є, зокрема, істотне збільшення фінансування у 2013р. прокуратури, МВС, СБУ. Ключову роль у правоохоронній сфері відіграватиме прокуратура, яка з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу отримала додаткові широкі повноваження у сфері кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності. Брак дієвого громадського контролю (в т.ч. парламентського) над діяльністю силових структур і фактичне підпорядкування судової влади Президенту створюють передумови для неправомірного використання цих органів у політичній боротьбі та виконанні завдань, не передбачених Конституцією.

Під виглядом “судової реформи” буде посилюватися контроль над судами. Зокрема влада вдасться до спроб внесення змін до Конституції, підготовлених Адміністрацією Президента, попередньо отримавши схвальний висновок Венеціанської комісії (наразі активно ведеться відповідна робота).

5. Попри очевидну нагальність, не варто очікувати у 2013р. реформи місцевого самоврядування та адміністративно-територіальної реформи. Необхідність цих реформ буде декларуватися, можуть бути розроблені і презентовані

їх певні концепції (зокрема, в рамках Конституційної Асамблеї). Імовірно, однак, що ці реформи не будуть започатковані до президентських виборів 2015р. – оскільки вони таять у собі ризики для діючої влади: зниження рівня її підтримки через непопулярність цих реформ (особливо адміністративно-територіальної) та зниження ефективності налагодженої системи застосування адміністративного ресурсу на виборах (що може відбутися в результаті кардинальної реорганізації органів місцевого самоврядування та органів місцевої виконавчої влади). Крім того, ці реформи передбачають децентралізацію державної влади, що суперечить нинішнім тенденціям до централізації державної влади і концентрації її в руках Президента.

6. Ухвалення Закону про всеукраїнський референдум створило реальну небезпеку використання референдуму для посилення авторитаризму та забезпечення “успадкування” влади. Цілком імовірно, що парламентська опозиція звернеться до Конституційного Суду з поданням про визнання неконституційними багатьох положень Закону (зокрема, стосовно предмету всеукраїнського референдуму, порядку внесення змін до Конституції і прийняття нової Конституції, порядку набуття чинності законами, ухваленими на референдумі). Водночас, можна передбачати, що ключові положення Закону будуть визнані Судом конституційними.

Імовірним є також застосування Закону для внесення референдумом “точкових” змін до Конституції. Тактичною метою цього кроку є випробування такого способу ухвалення потрібних владі рішень, стратегічною – його використання для кардинальної зміни порядку формування та розподілу влади в Україні шляхом внесення змін до Конституції (ухвалення нової Конституції) на референдумі.

7. Позиція влади стосовно громадянського суспільства буде подвійною. З одного боку, декларуватиметься сприяння розвитку його інститутів і налагодження партнерства між ними і владою. З іншого – влада намагатиметься встановити контроль над мережами поширення інформації, перешкоджати організації і проведенню протестних акцій, використовуючи судові і правоохоронні органи. Поширюватиметься також практика створення “паралельних” інститутів громадянського суспільства, що працюватимуть в інтересах влади.

8. Соціально-економічна ситуація зумовлюватиме підвищення громадянської активності і протестних настроїв. Відносно масові протести можливі переважно з соціально-економічних причин: невиплат зарплат і пенсій, різкого зростання цін, кризи банківської системи. Серед політичних подій, що можуть викликати зростання протестної активності, – нові ініціативи в мовній і зовнішньополітичній сферах.

Економіка

У 2012р. владі не вдалося реалізувати політику сталого економічного зростання, тому збільшуються ризики сповзання економіки України в довгострокову рецесію. Крім того, 2013р. є “піковим” у сплаті зовнішніх боргів – Україна

має сплатити близько \$9 млрд., або 35% нинішніх золотовалютних резервів. **За таких умов не варто очікувати хоча б започаткування реструктуризації економіки, принципового покращення інвестиційного клімату та відчутного підвищення темпів економічного зростання.**

Реальний сектор. Негативні тенденції посилюються. Так, за 2012р. відбулося падіння в головних економічних сферах: промисловості – на 1,8%, аграрному секторі – 4,5%, вантажообороті – 7,6%, будівництві – 13,8%. Зростання реального ВВП у 2012р. становитиме не більше 0,5%.

Лише за відновлення співпраці з МВФ Україні вдасться започаткувати стабілізаційні процеси, проте, навіть у цьому випадку **зростання реального ВВП у 2013р. не перевищить 1,5%.**

Інфляція. Практично нульова офіційна інфляція у 2012р. є заниженою, спотворює показники реального добробуту, дозволяє владі уникати індексації соціальних виплат.

У 2013р. інфляція перевищить 8%. Серед ризиків її пришвидшення – підвищення тарифів на ЖКП, дефіцит бюджету, девальвація гривні. **Інфляційний шок є малоімовірним, внаслідок низького життєвого рівня більшості населення.**

Інвестиції. Частка валового нагромадження основного капіталу впала до кризового рівня – приблизно 18-20% ВВП, чого недостатньо для створення міцних підвалин економічного розвитку. Погіршується структура фінансування капітальних інвестицій – практично дві третини (61%) склали власні кошти підприємств, кредити банків – близько 15%.

Інвестори будуть вичікувати – **обсяг інвестицій у 2013р. не перевищить 20% ВВП**, що, своєю чергою, не покращить перспективи прискореного відновлення. Індекс інвестиційної привабливості України в IV кварталі склав 2,12 за п'ятибальною шкалою. Це найнижчий показник за весь час досліджень (з 2008р.).

Державний бюджет. Погіршення економічної динаміки у 2012р. та передвиборче збільшення видатків спровокували підвищення дефіциту бюджету, який у листопаді перевищив 38 млрд. грн. Загалом, фактичний дефіцит у 2012р. оцінюється в 44-45 млрд. грн. (за “планових” 25 млрд. грн.).

Запланований на 2013р. дефіцит державного бюджету в 50 млрд. грн. не враховує фінансовий стан державних монополістів, насамперед, НАК “Нафтогаз”, Пенсійного фонду тощо. Тому загалом **дефіцит державних фінансів у 2013р. складе 75-80 млрд. грн. (5,5% ВВП).**

Платіжний баланс. Упродовж 2012р. відбувалося **стрімке зростання зовнішньоторговельного дефіциту**, який сягнув \$20,5 млрд. **Дефіцит рахунку поточних операцій – \$14,4 млрд.**

Наміри влади **підвищити мита** (нібито для захисту внутрішніх ринків) призведуть до **погіршення інвестиційної привабливості України**, подорожчання імпортованих товарів, ускладнення доступу до зовнішніх ринків.

За слабких структурних змін, дефіцит рахунку поточних операцій у 2013р. складе \$10,5 млрд.

Зовнішній борг. Фінансування зовнішньоторговельного дефіциту та боргових виплат вимагає нарощування запозичень – на кінець 2012р. загальний зовнішній борг **перевищить \$130 млрд.**, половина якого є короткостроковим (лише платежі України МВФ у 2013р. сягають \$5,8 млрд.).

Необхідною умовою відвернення фінансового краху є відновлення повноцінної співпраці з МВФ (а з тим – Світовим банком, ЄБРР, фінансовими інститутами та інвесторами), запобігання погіршенню рейтингів, що дозволить залучити необхідні ресурси і зберегти валютні резерви. **За помірної девальвації гривні, зовнішній борг у 2013р. складе близько 80% ВВП.**

Курс і резерви. Дисбаланси на валютних ринках зростають – утримується високий попит на іноземну валюту, посилюється недовіра населення до спроможності НБУ забезпечити купівельну спроможність гривні. Міжнародні резерви України впали до \$24,5 млрд. (на початку року перевищували \$31 млрд.).

Хоча НБУ ухвалив ряд постанов, які передбачають збільшення пропозиції валюти на внутрішніх ринках¹, однак, через їх нерациональність посилюється тінізація і відбудеться **не лише скорочення припливу валютних ресурсів, а й подальша дестабілізація валютних ринків.**

Оскільки девальваційний тиск залишатиметься високим, НБУ, з огляду на “політичну доцільність”, **продовжить адміністрування** на валютних ринках з метою “витіснення” іноземної валюти (в т.ч. оподаткуванням готівкових обмінних операцій). В умовах покращення співпраці з МВФ, девальвація гривні не матиме шокового характеру, і **у 2013р. середньорічний офіційний курс гривні не перевищуватиме 8,7 грн. за \$1.**

Приватизація. Надходження від приватизації до Держбюджету у 2012р. складають близько 6,5 млрд. грн. (планувалося 10 млрд. грн.). Низькі показники зумовлені **відновленням некомерційних конкурсів**, політизованою “адресністю” продажів і передачею в довгострокову оренду високоліквідних підприємств за низькими цінами.

“Цільове” роздержавлення досягатиметься через концесію і приватизацію привабливих підприємств (у т.ч. раніше внесених до списку заборонених до приватизації). Не слід виключати приватизацію українських портів, підприємств ОПК, енергетичного машинобудування, Укрзалізниці та ін. Метою стане **не фінансування бюджету** чи формування ефективного власника, а **перерозподіл активів** на користь політичних бізнес-партнерів.

Енергетика

Парламент VII скликання не буде спроможним згуртуватися навколо вирішення загальнонаціональних завдань енергетичної політики і зменшення корупції в енергетичному секторі. Натомість лобістські групи просуватимуть закони, спрямовані на посилення монополізму на енергетичних ринках і перекладання цінових та фінансових ризиків на споживачів і Держбюджет.

Управління ПЕК здійснюватиметься переважно в ручному режимі, чому сприятиме зокрема зволікання з прийняттям оновленої Енергетичної стратегії держави.

Немає підстав очікувати на позитивні результати переговорів з РФ про перегляд умов газового контракту. Натомість “газове питання” (в т.ч. скорочення у 2012р. обсягів закупівлі газу Україною) буде використовуватися російською стороною для тиску на Україну, зокрема – з метою спонукати її до вступу до Митного союзу.

1. Однією з важливих подій 2013р. буде підготовка реструктуризації НАК “Нафтогаз України” з урахуванням інтересів приватних компаній-монополістів і з (неофіційною) метою непрозорої приватизації за заниженими цінами найпривабливіших підприємств компанії (насамперед ПАТ “Чорноморнафтогаз” і ДК “Укргазвидобування”).

2. На енергетичних ринках можна очікувати:

- **на ринку електроенергетики – посилення монопольних позицій компанії ДТЕК**, яка стане єдиним експортером української електроенергії та отримає значні переваги із впровадженням нової моделі електроенергетичного ринку;
- **на газовому ринку – суттєвих змін наслідок створення ексклюзивних умов для дочірніх компаній Group DF**, які витіснять НАК “Нафтогаз України” із сектору поставок для промислових споживачів, залишаючи їй збиткові операції з продажу газу для населення та підприємств з виробництва теплової енергії². Таким чином, Уряд створює передумови, з одного боку, для монополізації ринку приватною структурою, а з іншого – для банкрутства державної компанії. Така ситуація також зумовить вимивання золотовалютних запасів і втрати Держбюджету;

Макроекономічний (оптимістичний*) прогноз для України

	2011	2012(о)	2013(п)
ВВП, % реального зростання	5,2	0,5	1,5
Інфляція (грудень-грудень)	4,6	-0,2	8,0-9,0
Курс: грн./\$1 (офіційний) (кінець року)	7,99	7,99	8,7-8,9
Сальдо рахунку поточних операцій, \$ млрд.	-10,2	-14,4	-10,5
Зовнішній борг, % ВВП	77,0	70-80	80-82
Міжнародні резерви, \$ млрд. (кінець року)	31,9	24,5	21-23

* В умовах відновлення повноцінної співпраці з МВФ та фінансування.

¹ Так, НБУ впровадив обов’язковий продаж юридичними особами частини (50%) валютного виторгу, а також валюти, що надходить фізичним особам із-за кордону, обсягом понад 150 тис. грн. на місяць.

² Постачання газу здійснюють дочірні компанії Group DF – Osthchem Holding Limited, Osthchem Gas Trading, а також ряд регіональних підприємств з постачання та розподілу газу. У секторі розподілу Group DF вже зараз має монопольні позиції, контролюючи через дочірні компанії близько 60% ринку.

- **на ринку нафтопродуктів – подальшої монополізації ринку** компаніями, що належать провладним власникам.

3. Несприятливий інвестиційний клімат зумовлюватиме перешкоди залученню коштів у розвиток власного видобутку енергоносіїв, альтернативну енергетику, проекти з підвищення енергоефективності та диверсифікації джерел енергопостачання, **а посилення економічної кризи – подальшу стагнацію нафтовидобутку та нафтопереробки.**

4. Через несприятливий інвестиційний клімат і низьку якість управління можуть опинитися під загрозою зриву пріоритетні для енергетичної безпеки України проекти будівництва LNG-терміналу та розвідки й видобутку нетрадиційного газу в межах ділянки Юзівська (Харківська та Донецька області).

5. Продовження тенденцій зниження попиту на російський газ у країнах ЄС і Туреччині в поєднанні зі збільшенням завантаження газопроводу “Північний потік”, а також переорієнтації експорту російської нафти на Балтійську трубопровідну систему і зменшення поставок нафти на НПЗ зумовлять:

- **зниження обсягу транзиту російського газу територією України;**
- **критично низький коефіцієнт завантаженості нафтопроводів ПАТ “Укртранснафта”;**
- **збільшення чутливості ринку нафтопродуктів до змін кон’юнктури на світових нафтових біржах.**

6. Немає достатніх підстав очікувати на помітні позитивні зрушення в адаптації нормативно-правових актів України до положень енергетичного законодавства ЄС і принципів Договору про заснування Енергетичного Співтовариства – оскільки олігархічні клани не зацікавлені в розвитку конкуренції, лібералізації ринків і захисті прав споживачів.

Соціальна сфера

Діючи влада, включно з парламентською більшістю Верховної Ради VI скликання, проводила радше популістську, а не соціальну політику. Насамперед, це стосується 2012р., коли незадовго до виборів були оголошені т.зв. *Соціальні ініціативи Президента*, на виконання яких виділялися значні кошти.

Держбюджет на 2013р. засвідчив, *по-перше*, що президентські ініціативи були лише передвиборною технологією, *по-друге*, що на заміну популістському прийнято бюджет жорсткої економії, – яка, втім, стосуватиметься лише переважної більшості українських громадян і не торкатиметься державних інститутів (видатки на їх утримання збільшено), а також групи надбагатих громадян (прогресивний податок

на доходи не запроваджено, податок на нерухомість – позбавлено сенсу, пільги з нарахувань єдиного соціального внеску на високі доходи збережено³).

Отже, влада буде продовжувати анти-соціальну політику дешевої робочої сили, зниження соціальних стандартів, перекладання на плечі найманих працівників і пенсіонерів тягаря державних боргових зобов’язань і наслідків економічної кризи⁴. Таке припущення підтверджується наступними обставинами.

1. У Держбюджеті-2013:

- **соціальні стандарти зведено до мінімуму.** Так, прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність (мінімальна пенсія), збільшиться впродовж року лише на 6,7%, для працездатних (мінімальна зарплата) – на 5% (проти 9,7% і 14%, відповідно, у 2012р.). При цьому, зазначене збільшення передбачене лише двічі на рік – у січні та грудні: в січні мінімальна пенсія зросте на 10 грн. (\$1,2), мінімальна зарплата – на 13 (\$1,6). Отже, впродовж 10 місяців (лютий-листопад) мінімальні соціальні стандарти будуть заморожені й не покриватимуть поточної інфляції;
- **уможливлено надання пільг і соціальних виплат у ручному режимі** – “залежно від можливостей бюджету”. Враховуючи, що соціальні трансферти становлять близько 40% доходів середньостатистичної української сім’ї, можна прогнозувати різке погіршення суспільного добробуту, насамперед – сімей, що належать до пільгових категорій (на початок року таких сімей – понад 4,5 млн., або близько третини всіх сімей (домогосподарств) країни). З іншого боку, можливе підвищення комунальних тарифів змусить звернутися за житловими субсидіями ще більше українських сімей, що погіршить стан державних фінансів;
- **скорочено видатки на соціально значимі програми** (доступне житло, забезпечення молоді першим робочим місцем, освіта тощо).

2. Прогнозована середня зарплата (на кінець 2013р. – близько 3 400 грн.) не забезпечить середньостатистичній українській сім’ї (три особи) належний життєвий рівень. За вказаної мінімальної зарплати, середня зарплата на кінець 2013р. збільшиться, порівняно з листопадом 2012р. (3 098 грн.), приблизно на 300 грн. (\$36) – що не покращить помітним чином добробут працівників і їх сімей. Ще меншою мірою зросте середня пенсія – приблизно на 80 грн. (близько \$10).

3. З уповільненням темпів зростання економіки можна очікувати зниження економічної активності населення, зростання безробіття

³ Податок на нерухомість не торкається комерційної нерухомості; податком обкладається лише невідома закону “житлова площа”, а сам податок обчислюється незалежно від ринкової вартості житла, а у відсотках від мінімальної зарплати; пільги з виплати ЄСВ стосуються перевищення доходів понад 17 прожиткових мінімумів для працездатного населення, тобто на 1 січня 2013р. – понад 19,5 тис. грн.

⁴ Утім, враховуючи кадрові зміни в Уряді, можна очікувати на чергове поживлення декларацій про перегляд соціальних стандартів, систем оплати праці та соціального захисту тощо.

(в т.ч. прихованого), збільшення числа осіб, які працюють неповний робочий день або перебувають у вимушених відпустках без збереження заробітної плати. Так, рівень безробіття осіб працездатного віку вже в I кварталі 2013р. може становити 9,2-9,4% (проти 8,4% за аналогічний період 2012р.). Імовірно є також поширення практики невиплати зарплати, затримок соціальних виплат тощо.

4. У новому складі Парламенту фактично немає представників профспілок і груп впливу, які б представляли інтереси найманих працівників. Тому ймовірно є прийняття законодавчих актів, вигідних для крупних роботодавців (зокрема – **Трудового кодексу**, ухвалення якого зволікається вже понад 10 років). З цієї ж причини немає підстав сподіватися, що зміни до Держбюджету, внесення яких передбачено в березні, будуть спрямовані на покращення ситуації в соціальній сфері.

Гуманітарна сфера

Гуманітарна сфера охоплює насамперед культуру, суспільні комунікації, зміст гуманітарної освіти⁵. Ця сфера є в Україні найбільш чутливою, з огляду на дві обставини. По-перше, це виразні соціокультурні відмінності, що розділяють регіони країни й великою мірою визначають відмінні політичні та геополітичні орієнтації громадян⁶. По-друге – масштабна гуманітарна експансія з боку РФ, зокрема в рамках проекту “Русский мир”, на виконання якого працюють потужні ЗМІ і мережі проросійських громадських організацій (у т.ч. церковно-релігійні).

При цьому, чіткої гуманітарної політики Україна не має⁷. Культура фінансується за залишковим принципом, інформаційний простір є незахищеним, питання мови, історії, історичної пам’яті, соціальної міфології трактується залежно від політичної кон’юнктури.

Для Парламенту VI скликання характерною була практика прийняття провладною більшістю законів, що торкаються міжетнічних і міжкультурних відносин у країні. Їх наслідком стало поглиблення суспільного поділу за соціокультурними чи національно-етнічними ознаками⁸.

Із зміною складу Парламенту ситуація може змінитися на гірше.

З одного боку, Партія регіонів і її союзники мають виразну проросійську орієнтацію і є сприйнятливими до впливу РФ. Гуманітарна сфера є однією з небагатьох, яка зберігає значний потенціал поступок Росії і не є

цінністю для діючої влади⁹. **Отже, слід очікувати продовження процесів:**

- відмови від власного трактування історії і культури, від підтримки вітчизняних культурних індустрій;
- просування російської мови не лише в культурному та інформаційному просторі, але й в офіційному спілкуванні;
- формування змісту гуманітарних дисциплін на спільних з РФ змістовних і ціннісних засадах;
- утвердження православ’я в якості атрибутів властивості національної ідентичності, а УПЦ – домінуючої і де-факто офіційної церкви.

З іншого боку – посилення та радикалізація парламентської опозиції постійно загострюватиме аж до відкритого (силового) протистояння спроби партії влади узаконити вигідні їй ініціативи з гуманітарних питань (наприклад, законодавче підвищення статусу російської мови, надання преференцій православ’ю і зокрема – УПЦ, надання загальноукраїнського статусу відзначенню ювілейних дат російської історії тощо). **Ризики полягають у тому, що це (силове) протистояння може поширитися на суспільство, виступивши каталізатором конфліктів з відповідних приводів.**

Національна безпека і оборона

2013р. буде черговим етапом загострення проблем у сфері національної безпеки. Більшість загроз, як і раніше, матимуть невоєнне походження. Водночас, брак надійних зовнішніх гарантій безпеки, серйозні проблеми у відносинах із стратегічними партнерами, критичний стан армії загострюють актуальність питання “дефіциту безпеки” для України.

1. Очікується зміцнення окремих силових структур, призначених для виконання внутрішніх (поліцейських) функцій. В умовах дефіциту бюджету відбувся перерозподіл коштів на потреби правоохоронних органів за рахунок оборони. Тим часом, посилення репресивного апарату за відсутності реальних реформ і покращення суспільного добробуту створює додаткову соціальну напруженість – і саме стає чинником зниження рівня безпеки.

Водночас, відсутність стратегії розвитку оборонних спроможностей держави, реалістичної програми реформи ЗС та мінімальних коштів на розвиток в оборонному бюджеті створюють умови подальшого ослаблення можливостей протидії потенційним зовнішнім воєнним загрозам.

⁵ Слід зауважити, що в офіційних текстах України гуманітарна сфера фактично отожднюється з соціальною. Так, у проекті Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020р. йдеться переважно про якість життя та довкілля, охорону здоров’я тощо. Подібний підхід затіняє гуманітарну складову і робить її другорядною в системі державної політики. Див.: Проект Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020р. – Урядовий портал, <http://comin.kmu.gov.ua>.

Тим часом, наприклад, у Росії, як Додаток №1 до Концепції зовнішньої політики РФ, прийнято документ “Основные направления политики РФ в сфере международного культурно-гуманитарного сотрудничества” (2010р.). Чітке визначення суті і змісту гуманітарної сфери, напрямів і засобів зовнішнього гуманітарного впливу РФ сприяє і здійсненню російської гуманітарної експансії в Україні, про що йдеться нижче.

⁶ На Заході і в Центрі – переважно проєвропейські, на Півдні і Сході – проросійські. Докладно див. Додаток “Громадська думка: перший замір після виборів-2012” до цього тексту.

⁷ Окремі положення, що стосуються гуманітарної сфери, містяться в законах “Про основи національної безпеки України” (2003р.), “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” (2010р.), у Стратегії національної безпеки України (2007р.) та деяких інших документах.

⁸ Ідеться про закони “Про внесення змін до Закону України “Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945рр.” щодо порядку офіційного використання копій Прапора Перемоги” (квітень 2011р.), “Про засади державної мовної політики” (липень 2012р.).

⁹ Зокрема, усунення з порядку денного відносин з РФ питань становища української діаспори в РФ.

2. Немає підстав очікувати суттєвих змін на зовнішньому напрямі (співробітництво з НАТО, СПБО ЄС, ОДКБ). Партнерство з НАТО зберігатиме традиційні для останніх трьох років формати: обмежені контакти на високому політичному рівні зі сталим об'ємом конструктивного співробітництва на робочому рівні, насамперед, між військовими. Планується незначне нарощування участі в міжнародних миротворчих, анти-терористичних та антипіратських операціях під егідою ООН і НАТО. Участь в операціях ЄС залишатиметься обмеженою і радше символічною.

Військове та військово-технічне співробітництво з РФ, попри обопільне розуміння необхідності та важливості його розвитку, й надалі перебуватиме в надмірній залежності від політичних факторів.

ЧФ РФ продовжуватиме виконання своєї головної функції – бути потужним важелем російського впливу на формування порядку денного українсько-російських відносин. Неврегульовані питання перебування ЧФ на території України (переозброєння, функціонування, інвентаризація, укладення договорів оренди, передача Україні надлишкових і незаконно використовуваних об'єктів тощо) будуть періодично порушуватися, але їх урегулювання блокуватиметься.

3. Однією з головних подій 2013р. для України могло б стати її головування в ОБСЄ. Однак, перспектива досягнення впродовж року відчутних результатів за кожним з визначених МЗС пріоритетів виглядає проблематичною¹⁰. Визначивши пріоритетними ключові питання порядку денного ОБСЄ, Україна не змогла сформулювати для себе менш амбітні, але більш реалістичні завдання. Найбільшими перешкодами на шляху їх успішної реалізації будуть: (а) складність, а часом і неможливість досягнення навіть проміжних результатів; (б) недостатній моральний авторитет української влади для лідируючої ролі у вирішенні проблем гуманітарного виміру ОБСЄ.

Більше того, враховуючи протистояння між Заходом і Росією практично навколо кожного із визначених пріоритетних напрямів, бажання головної країни домогтися конкретних результатів (а не лише активізації дискусій з проблемних питань) вимагатиме підтримки нею позиції однієї із зацікавлених сторін і зумовить певне погіршення відносин з іншою. **Отже, головування України в ОБСЄ – на фоні загальної тенденції зниження потенціалу для компромісів – може зумовити загострення проблеми її власного вибору вектора розвитку (інтеграційного проекту).**

4. Головними напрямками президентських та урядових ініціатив у сфері безпеки і оборони, що вимагатимуть ухвалення ВР, будуть наступні:

- законодавче закріплення за Міністерством оборони (МО) повноважень з управління підприємствами оборонної промисловості, підготовка їх до приватизації

(реструктуризація, погашення заборгованості, передача активів);

- виведення з підпорядкування МО надлишкових земель, об'єктів, майнових комплексів та їх реалізація;
- визначення орієнтирів реформування Збройних Сил, що передбачають значне скорочення їх чисельності (до 70-80 тис. осіб);
- реформування сектору внутрішньої безпеки, спроби запровадити особливі умови імплементації Кримінального процесуального кодексу на перехідний період – надання прокуратурі, правоохоронним органам і спецслужбам додаткових повноважень, які (за фактом) можуть перетворитися на постійні.

Загалом, продовження нинішньої політики діючої влади зумовлюватиме дуже небезпечну ситуацію у сфері безпеки і оборони. Головними її елементами будуть:

У Збройних Силах – погіршення загального стану армії; зниження оперативних спроможностей зі стримування потенційних загроз; критичне зниження рівня довіри до влади серед військових (а опосередковано – і в суспільстві); загострення соціальних проблем у місцях дислокації військових частин через зростання рівня безробіття.

У правоохоронній системі – зміцнення правоохоронних органів як засобу посилення впливу режиму на суспільне життя та реагування на зростання протестних настроїв у суспільстві, а також засобу реалізації бізнес-інтересів найближчого оточення Президента та їх захисту від посягань конкуруючих ФПГ.

В оборонній промисловості – концентрація і централізація фінансових потоків від державного оборонного замовлення та експорту озброєнь; підвищення збитковості та занепад слабких підприємств; руйнування наявних коопераційних зв'язків; зниження загальної рентабельності виробництва озброєнь; значне скорочення робочих місць і зростання соціальної напруженості.

Зовнішня політика

Упродовж 2012р. зовнішньополітичне становище України погіршувалось і є підстави очікувати посилення негативних тенденцій у 2013р. Українська зовнішня політика має ряд хронічних проблем. *По-перше*, вона не ґрунтується на стратегічному, чіткому баченні місця та ролі України у світі, а отже – не є збалансованою на основних стратегічних напрямках, послідовною і прогнозованою. *По-друге*, вона здійснюється в “ручному режимі”, страждає від кулуарності, залежності від кон'юнктурних інтересів окремих груп впливу. *По-третє*, центр прийняття рішень зосереджений винятково в Адміністрації Президента та фактично позбавлений громадського контролю, в т.ч. парламентського.

Значної шкоди міжнародному іміджу України завдало судове переслідування та ув'язнення лідерів опозиції – экс-Прем'єр-міністра Ю.Тимошенка та экс-Міністра

¹⁰ А саме: (1) надання нового імпульсу вирішенню тривалих конфліктів на просторі ОБСЄ, в т.ч. Придністровського, сприяння підвищенню ефективності Організації в ранньому попередженні конфліктів і реагуванні на нові виклики та загрози безпеці; (2) підтримка зусиль, спрямованих на відновлення дієвого режиму контролю над звичайними озброєннями в Європі, нерозповсюдження зброї масового ураження і зміцнення заходів довіри у військовій галузі; (3) сприяння обговоренню проблем впливу на довкілля діяльності в енергетичній сфері, а також – широкого кола питань гуманітарного виміру ОБСЄ, зокрема, проблем свободи слова, толерантності та недискримінації, гендерної рівності, боротьби з торгівлею людьми.

внутрішніх справ Ю.Луценка. Останнім часом до цього додається невдоволення порушенням проти Ю.Тимошенка нових кримінальних справ з публічно оголошенням наміром домогтися її довічного ув'язнення.

Внаслідок наведеного дії влади на світовій арені не мають бажаного ефекту, задекларовані зовнішньополітичні цілі не досягнуті.

1. Триває глибока криза довіри в контактах з ЄС, насамперед – через внутрішньополітичні процеси в Україні. Йдеться про неефективність боротьби з корупцією, корозію судової системи, що використовується для переслідування лідерів опозиції, посилення авторитарних тенденцій, згортання демократичних процесів. Парламентські вибори в Україні лише поглибили кризу у відносинах Києва і Брюсселя.

Спостерігається “охолодження” відносин із США. Як і керівництво ЄС, влада США критично оцінює внутрішньополітичні процеси в Україні, вибіркове правосуддя та переслідування лідерів опозиції. Сьогодні Україна для США є “проблемною” країною, яка перебуває на периферії американських інтересів.

Співробітництво з Росією має непрозорий, кулуарний, конфліктний характер. Україна діє на російському напрямі переважно в режимі поступок, потенціал яких зменшується.

Пожвавлення контактів з іншими країнами – світовими лідерами (Китаєм, Індією, Бразилією, Туреччиною та ін.) має поки що “відкладений ефект” і не призвело до реальної диверсифікації зовнішньополітичних та економічних контактів України на світовій арені.

2. Парламентські вибори 2012р. не призвели до якісних змін ролі Верховної Ради у процесі підготовки і прийняття важливих зовнішньополітичних рішень. Парламент залишатиметься механізмом легітимації дій Адміністрації Президента. Однак, новий склад Верховної Ради дає підстави говорити про те, що владі буде набагато складніше просувати рішення на зразок “Харківських угод”. Зміна керівництва зовнішньополітичного відомства (призначення главою МЗС Л.Кожари) так само не вплине на якість і характер державної зовнішньої політики.

3. Діюча влада (в т.ч. провладна більшість у Парламенті), не маючи однозначної позиції з питання пріоритетного геополітичного напрямку розвитку країни (її цивілізаційного вибору), очевидно, намагається продовжити політику лавірування між двома інтеграційними утвореннями – ЄС і Митним союзом. Однак, така політика вичерпала себе, вона не розв'язує, а поглиблює і загострює як економічні проблеми України, так і проблеми національної безпеки, залишаючи країну в “сірій” зоні та позбавляючи її реальних стратегічних партнерів і реальних гарантій зовнішньої безпеки.

До цього слід додати, з одного боку, посилення тиску російської сторони в напрямі залучення

України до Митного союзу, з іншого – критичне наростання “втоми від України” європейських партнерів. **За таких умов, питання вибору пріоритетного зовнішньополітичного вектора може стати у 2013р. нагальним і головним.**

4. Так, 2013р. може стати якщо не вирішальним, то важливим у відносинах України з ЄС. За оптимістичними оцінками, підписання парафрованої Угоди про асоціацію можливе наприкінці 2013р. на Вільнюському саміті Східного Партнерства. Наступний етап – тривалий процес її ратифікації національними парламентами країн ЄС. Очевидно, що у 2013-2014рр. Угода про асоціацію не набуде чинності. Проте, її можливе підписання та започаткування процесу ратифікації може суттєво змінити ситуацію у відносинах України з ЄС на краще.

Для цього Україні необхідно здійснити комплекс невідкладних заходів для нормалізації і просування подальшого діалогу з ЄС, демонструвати хоча б часткові, але помітні кроки назустріч у найбільш чутливих питаннях, визначених у Висновках Ради ЄС (10 грудня 2012р.) і Резолюції Європарламенту (13 грудня 2012р.). **Такий варіант є найбільш оптимальним для країни.**

Слід зауважити, що підписання Угоди про асоціацію викличе жорстку реакцію Росії. Однак, з іншого боку, воно **надасть українській владі можливості зміцнити свої позиції в діалозі з РФ. Чи реалізує влада ці можливості – залежатиме від неї.**

5. Водночас, зберігається реальна загроза кардинальної зміни задекларованого зовнішньополітичного курсу: згортання процесу євроінтеграції, приєднання до Митного союзу та як наслідок – перетворення України на сателітну, несамостійну, підпорядковану російським інтересам державу з численними проблемами у сфері демократії.

Російське керівництво буде активно домагатися приєднання України до Митного союзу. Російській стороні є об'єктивно вигідним погіршення відносин України з ЄС, і, відповідно – зміцнення проросійської складової в її внутрішній і зовнішній політиці.

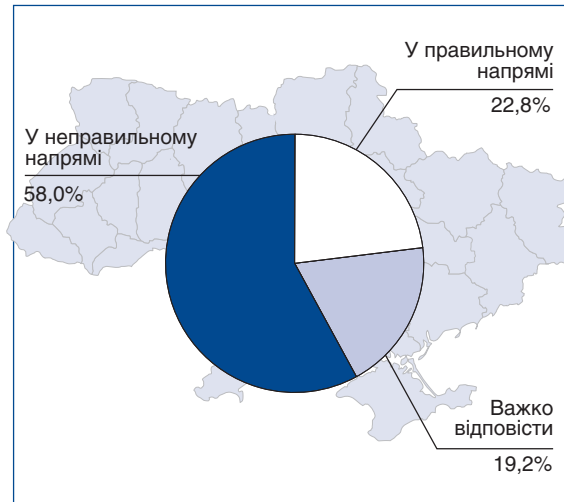
Загроза приєднання до євразійського інтеграційного проекту набула реальних ознак з огляду на останні заяви вищого керівництва України та ситуацію навколо відкладеного візиту В.Януковича до Москви у грудні 2012р.¹¹ **Тому на цей час не варто виключати сценарію євразійської інтеграції, який може бути реалізований, у т.ч. шляхом референдуму.**

Така перспектива ставить перед парламентською опозицією та інститутами громадянського суспільства нагальне завдання: проведення широкої інформаційної кампанії з підвищення обізнаності українського суспільства з особливостями, результатами та наслідками для різних суспільних груп кожного напрямку інтеграції – європейського та євразійського.

¹¹ Зокрема в листопаді-грудні 2012р. Президент України В.Янукович виступив з рядом заяв про необхідність поглиблення співпраці з Митним союзом, зокрема, приєднання до окремих його норм і правил.

ГРОМАДСЬКА ДУМКА¹: ПЕРШИЙ ЗАМІР ПІСЛЯ ОГОЛОШЕННЯ ОФІЦІЙНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2012р.*

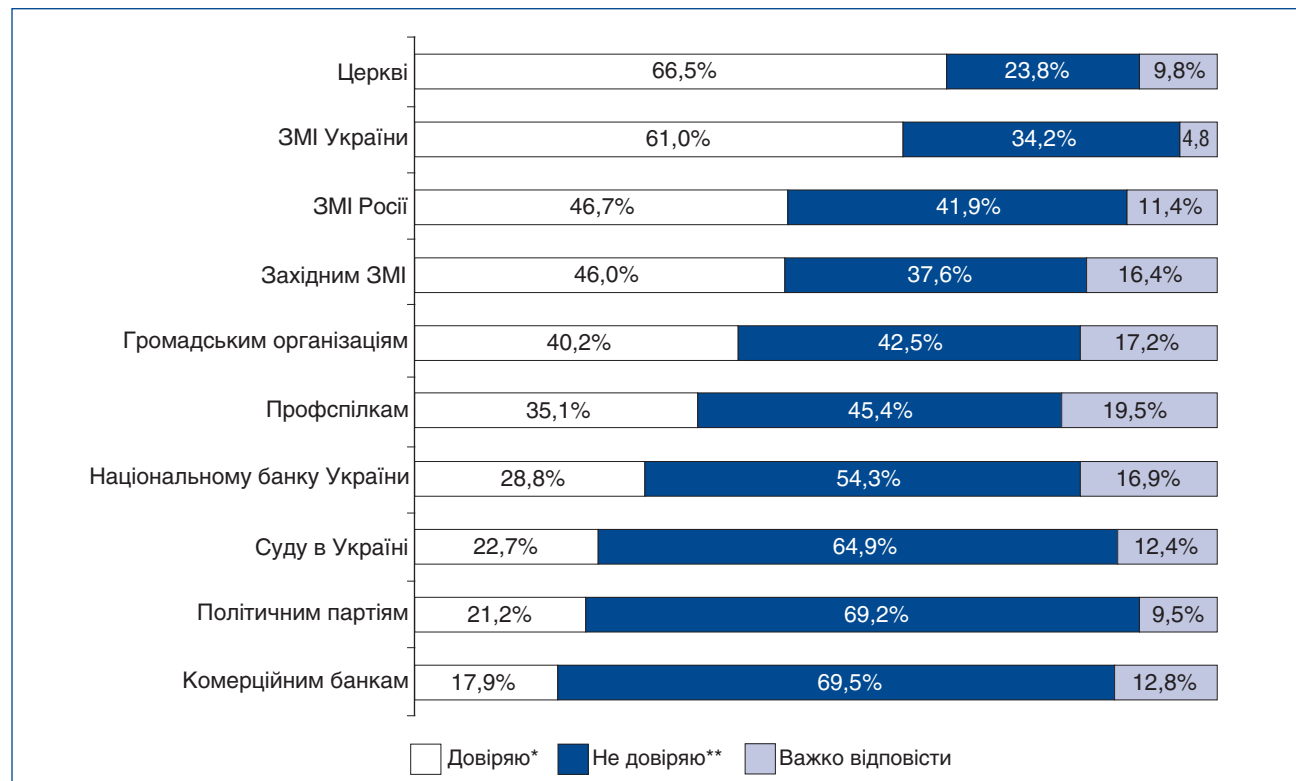
Події в Україні розвиваються
у правильному чи неправильному напрямі?
% опитаних

Чи підтримуєте Ви діяльність наведених
органів влади та державних інститутів?
% опитаних

	Підтримую	Підтримую окремі заходи	Не підтримую	Важко відповісти
Збройні Сили України	20,1	35,6	30,1	14,1
Президент України	15,5	32,5	48,1	3,9
Служба безпеки України	13,5	34,0	35,5	17,0
Органи місцевого самоврядування	12,2	46,3	29,9	11,7
Районні державні адміністрації	9,8	43,5	33,0	13,8
Обласні державні адміністрації	9,0	41,8	34,5	14,6
Уряд України	8,7	36,4	49,1	5,8
Органи внутрішніх справ (міліція)	8,3	29,9	53,0	8,8
Органи прокуратури	7,7	28,1	49,3	14,8
Національний банк України	7,6	29,2	42,6	20,6
Верховна Рада України	6,4	35,8	52,6	5,3
Суд в Україні	5,7	26,5	57,5	10,3

Чи довіряєте Ви наведеним нижче соціальним і політичним інститутам?
% опитаних

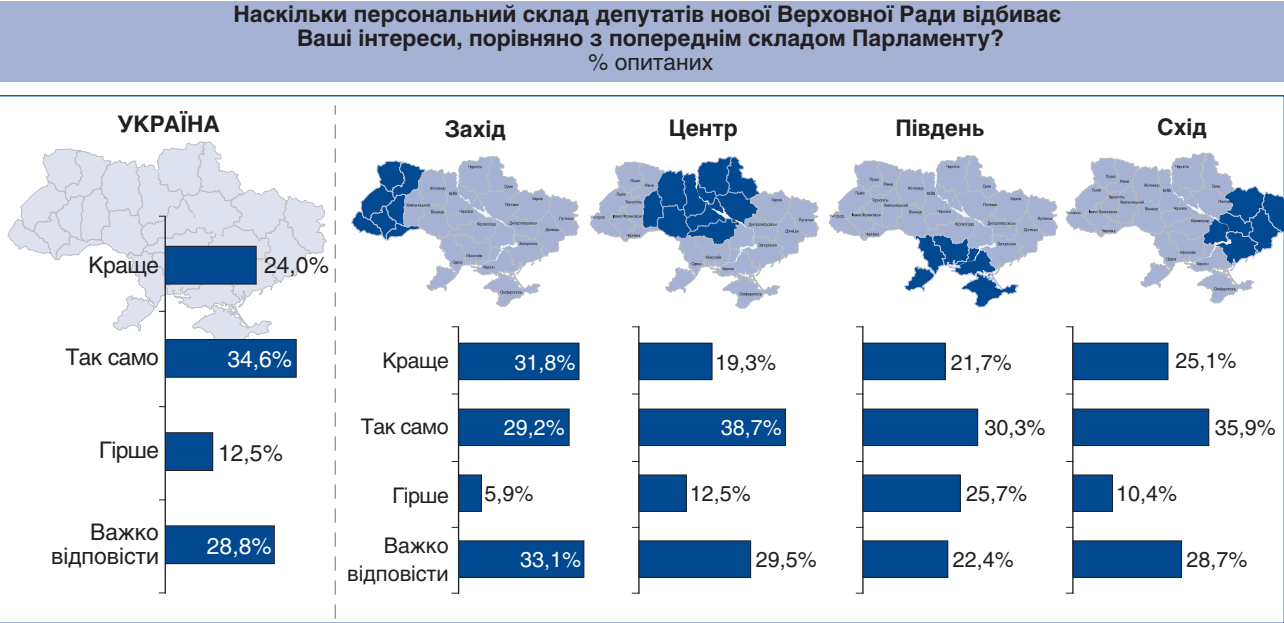
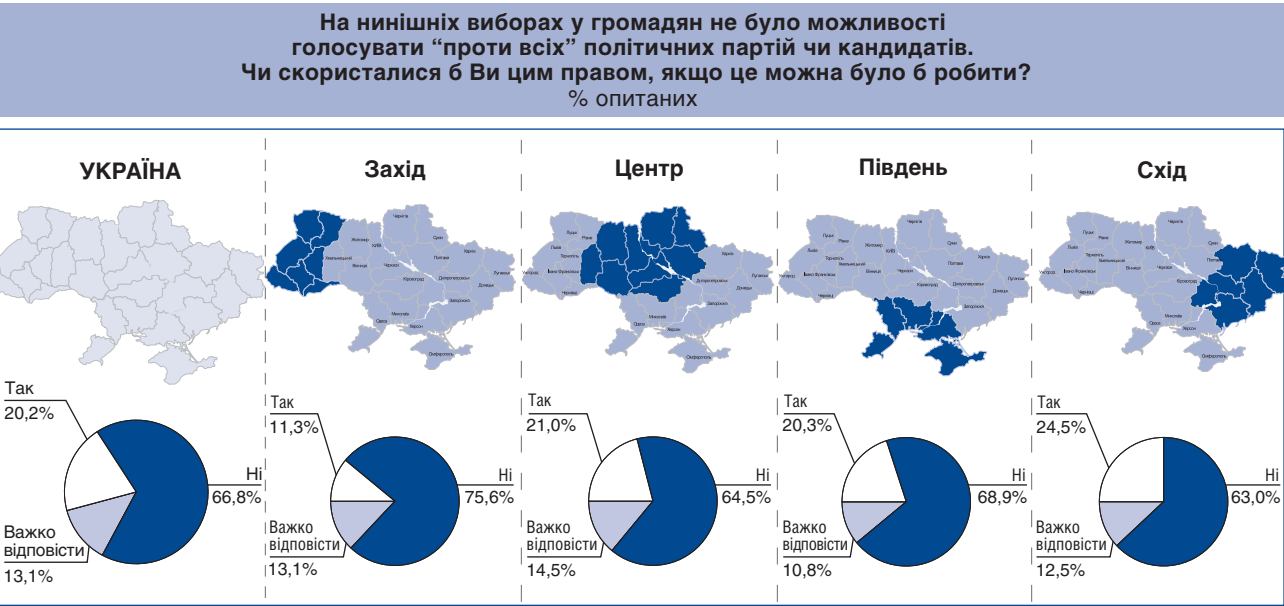
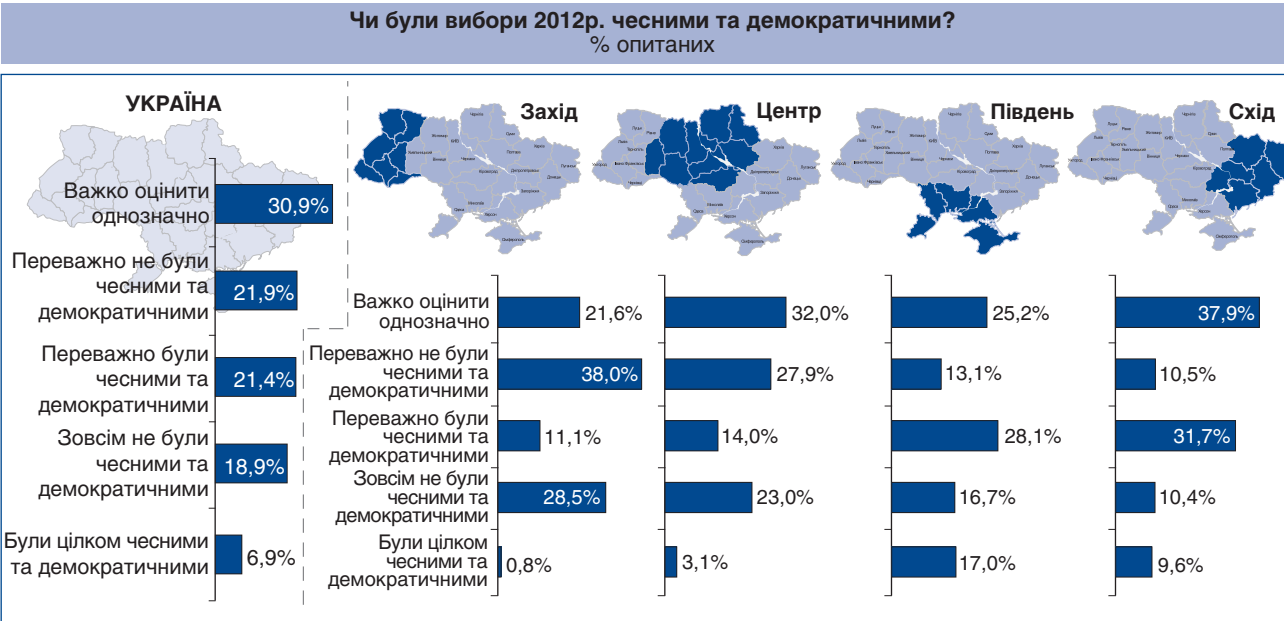
* Сума варіантів відповіді "довіряю" та "скоріше довіряю".

** Сума варіантів відповіді "не довіряю" та "скоріше не довіряю".

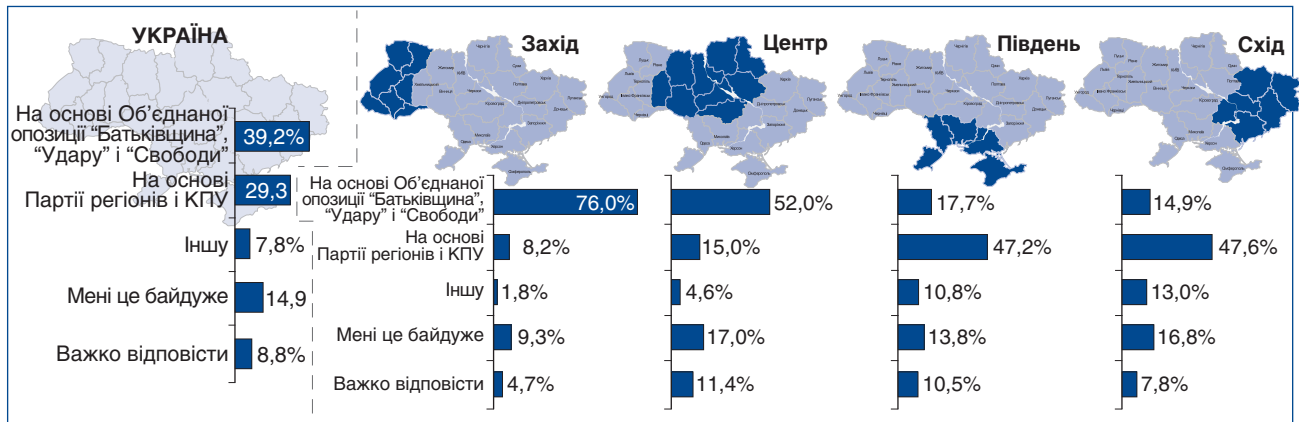
* Офіційні результати виборів за партійними списками оголошено 10 листопада 2012р., за 220 мажоритарними округами – 11 листопада; загальні результати – опубліковані в газеті Верховної Ради "Голос України" 13 листопада 2012р.

¹ Дослідження проведено соціологічною службою Центру Разумкова в усіх регіонах України з 15 по 20 листопада 2012 року. Опитано 2010 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки – 2,3%.

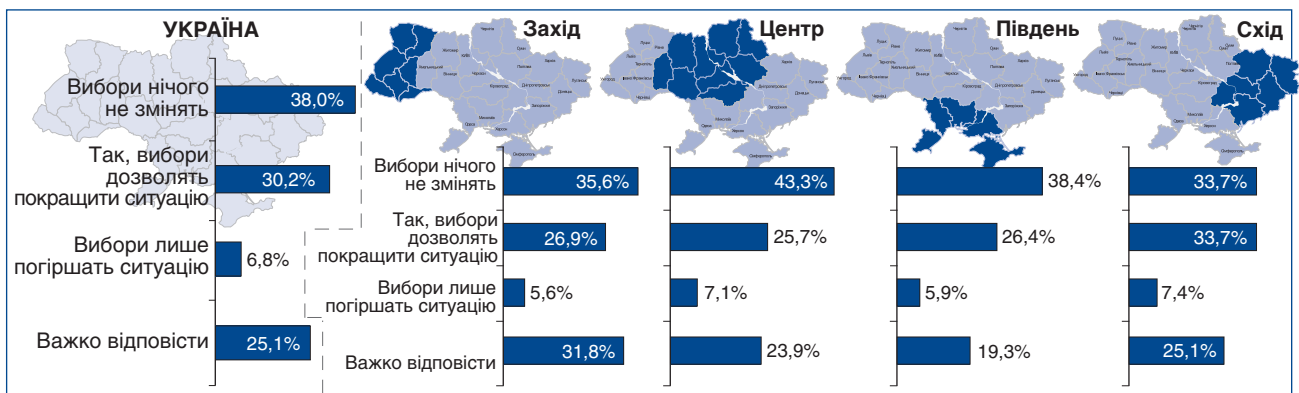
Використовується такий розподіл областей за регіонами: **Захід**: Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області; **Південь**: Крим, Одеська, Херсонська, Миколаївська області; **Схід**: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Харківська області; **Центр**: м. Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області.

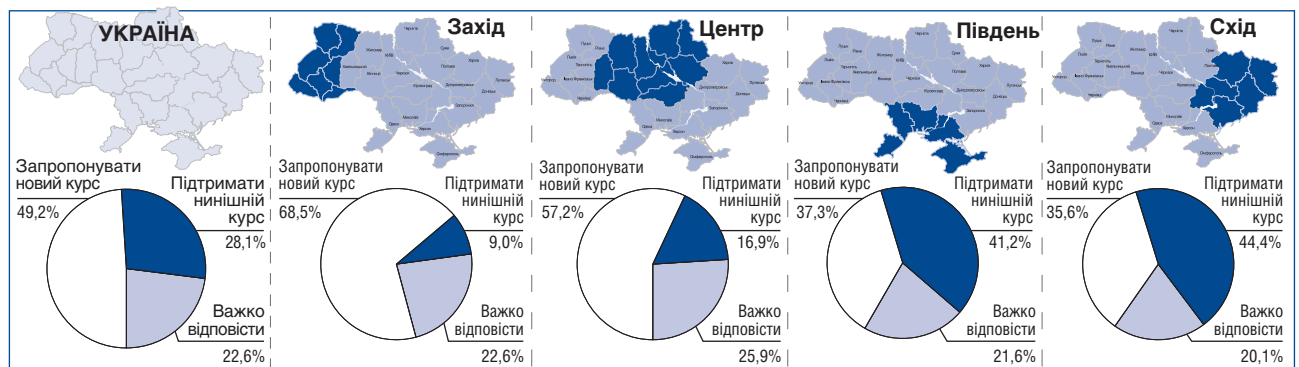
Яку коаліцію в Парламенті VII скликання Ви хотіли б бачити найбільшою мірою?
% опитаних

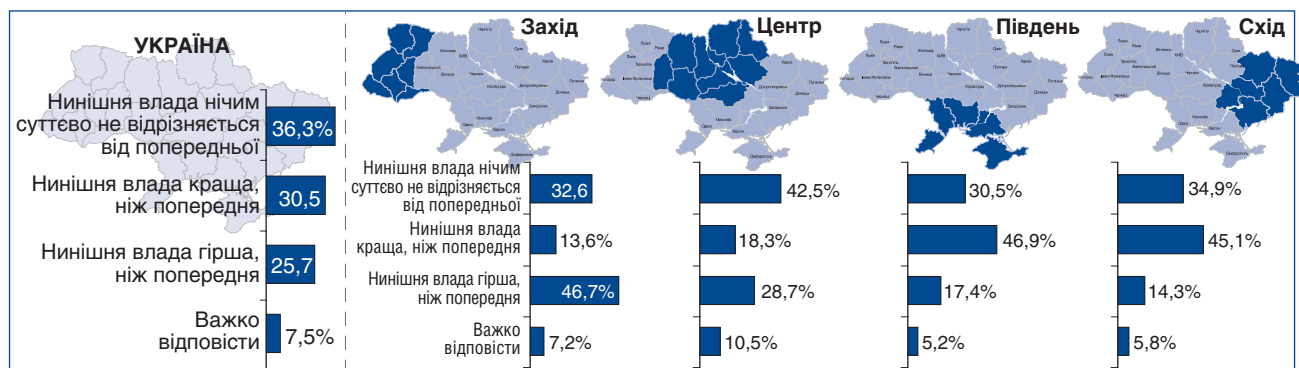
Чи допоможуть вибори до Верховної Ради покращити ситуацію в Україні?
% опитаних

Новий склад Верховної Ради має підтримати нинішній (соціально-економічний, міжнародний, загальнополітичний) курс Президента В.Януковича, чи запропонувати новий курс, відмінний від президентського?
% опитаних

Як би Ви оцінили нинішню владу в цілому, порівняно з попередньою владою?
% опитаних

Якою мірою Ви очікуєте, що нова Верховна Рада України VII скликання, обрана в жовтні 2012р...?
% опитаних

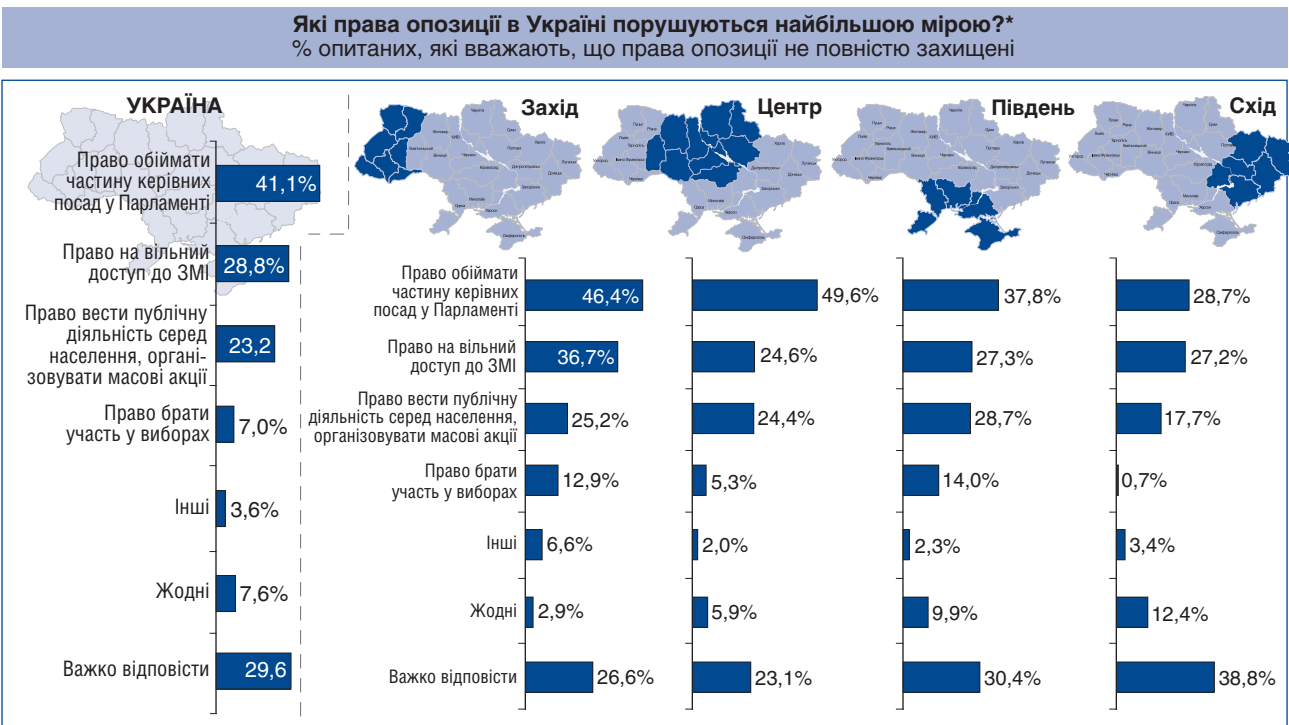
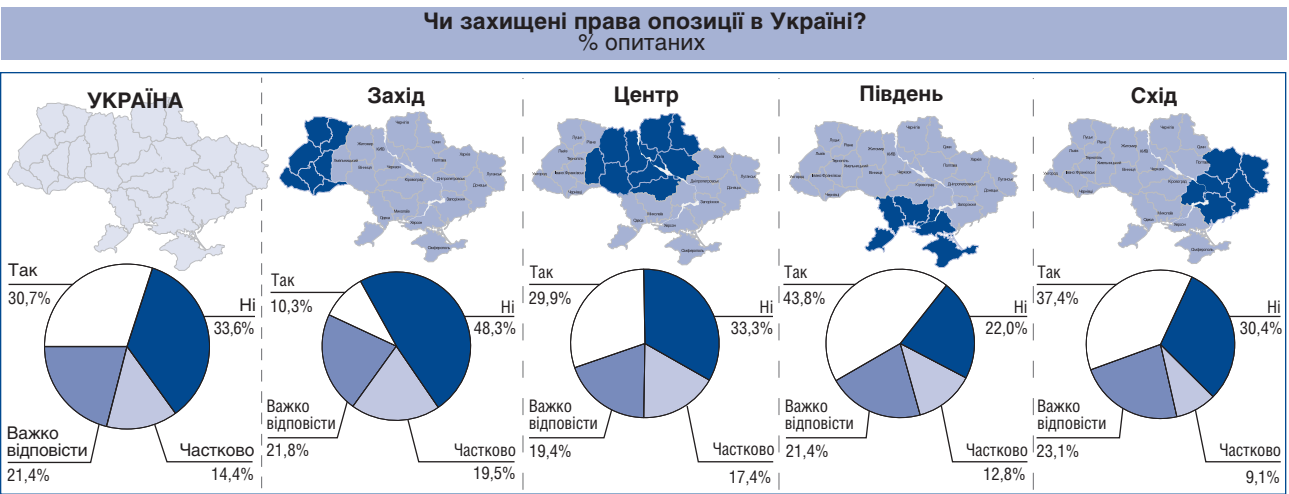
		УКРАЇНА	РЕГІОНИ				ВІК				
			Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Скасує пільги для депутатів, державних службовців, прокурорів, суддів тощо	Очікують*	19,3	22,5	9,0	37,0	19,3	19,4	18,8	18,8	20,0	19,4
	Не очікують**	65,4	59,2	79,2	56,4	59,8	64,1	69,3	67,3	65,1	63,0
	Показник очікувань***	-46,1	-36,7	-70,2	-19,4	-40,5	-44,7	-50,5	-48,5	-45,1	-43,6
Скасує депутатську недоторканність	Очікують*	19,9	18,7	12,7	36,7	20,1	20,1	20,1	21,2	18,1	20,3
	Не очікують**	64,8	61,5	77,1	56,4	58,8	65,2	68,0	63,4	66,0	62,8
	Показник очікувань***	-44,9	-42,8	-64,4	-19,7	-38,7	-45,1	-47,9	-42,2	-47,9	-42,5
Відновить справедливість у державі, зменшить розшарування суспільства	Очікують*	25,3	25,9	16,4	38,5	27,4	23,1	26,8	27,8	25,8	24,3
	Не очікують**	58,0	54,3	70,3	50,3	51,6	58,4	59,8	58,0	58,3	56,1
	Показник очікувань***	-32,7	-28,4	-53,9	-11,8	-24,2	-35,3	-33,0	-30,2	-32,5	-31,8
Посилить гарантії безкоштовної медицини	Очікують*	25,0	20,5	20,6	34,1	27,7	22,2	26,6	23,3	24,6	27,9
	Не очікують**	57,4	55,6	66,4	59,4	49,0	58,3	56,9	60,2	61,2	52,8
	Показник очікувань***	-32,4	-35,1	-45,8	-25,3	-21,3	-36,1	-30,3	-36,9	-36,6	-24,9
Краще захищатиме інтереси простих людей	Очікують*	30,8	31,4	23,0	40,5	33,8	28,3	28,9	33,1	30,6	33,1
	Не очікують**	54,1	48,9	66,4	53,6	45,4	55,4	57,3	54,1	55,2	50,2
	Показник очікувань***	-23,3	-17,5	-43,4	-13,1	-11,6	-27,1	-28,4	-21,0	-24,6	-17,1
Забезпечить входження України до ЄС	Очікують*	25,5	30,6	22,0	40,4	18,9	28,8	26,4	28,1	27,0	19,4
	Не очікують**	47,6	46,5	54,3	39,1	45,6	43,5	51,0	47,3	50,0	47,3
	Показник очікувань***	-22,1	-15,9	-32,3	1,3	-26,7	-14,7	-24,6	-19,2	-23,0	-27,9
Ухвалить рішення про націоналізацію приватизованих підприємств	Очікують*	24,7	23,9	17,1	37,6	26,7	21,6	26,6	26,8	27,4	23,1
	Не очікують**	43,9	40,8	50,9	40,6	40,2	44,1	47,6	45,4	44,2	39,9
	Показник очікувань***	-19,2	-16,9	-33,8	-3,0	-13,5	-22,5	-21,0	-18,6	-16,8	-16,8
Скасує або змінить чинні неефективні закони	Очікують*	30,5	28,2	23,5	44,3	32,1	28,9	30,9	32,4	30,6	30,0
	Не очікують**	45,7	44,1	58,0	42,6	35,9	44,8	48,5	45,8	48,7	42,5
	Показник очікувань***	-15,2	-15,9	-34,5	1,7	-3,8	-15,9	-17,6	-13,4	-18,1	-12,5
Не допустить посилення прав роботодавців щодо найманих робітників у новому Трудовому кодексі	Очікують*	29,6	28,9	21,5	47,9	29,5	27,1	28,4	31,2	31,4	30,2
	Не очікують**	43,7	35,8	56,1	38,6	38,2	44,2	47,6	46,1	44,0	39,0
	Показник очікувань***	-14,1	-6,9	-34,6	9,3	-8,7	-17,1	-19,2	-14,9	-12,6	-8,8
Ухвалить закони, які забезпечать рішучу боротьбу зі злочинністю і корупцією	Очікують*	33,0	33,2	26,4	45,2	33,5	30,7	35,1	32,1	32,9	34,0
	Не очікують**	46,6	43,4	57,5	42,9	39,4	45,0	47,2	49,8	49,2	43,7
	Показник очікувань***	-13,6	-10,2	-31,1	2,3	-5,9	-14,3	-12,1	-17,7	-16,3	-9,7
Змінить Податковий кодекс, зробить його сприятливішим для здійснення підприємницької діяльності	Очікують*	29,5	28,8	24,3	47,7	26,8	29,1	30,2	29,8	34,9	25,4
	Не очікують**	43,0	39,2	54,6	34,9	37,5	43,4	44,9	47,7	40,7	39,9
	Показник очікувань***	-13,5	-10,4	-30,3	12,8	-10,7	-14,3	-14,7	-17,9	-5,8	-14,5
Посилить контроль над діяльністю органів виконавчої влади в центрі та на місцях	Очікують*	33,3	29,7	26,3	52,2	33,8	32,0	33,4	33,9	34,3	33,3
	Не очікують**	45,8	43,4	59,4	40,3	36,0	41,1	49,0	48,4	47,4	44,7
	Показник очікувань***	-12,5	-13,7	-33,1	11,9	-2,2	-9,1	-15,6	-14,5	-13,1	-11,4
Ухвалить закони, які забезпечать покращення соціально-економічної ситуації в державі	Очікують*	37,0	33,1	27,8	55,9	39,3	34,8	40,8	36,2	40,1	34,7
	Не очікують**	40,8	40,1	54,6	33,3	31,2	39,8	39,1	46,6	39,6	39,6
	Показник очікувань***	-3,8	-7,0	-26,8	22,6	8,1	-5,0	1,7	-10,4	0,5	-4,9
Підтримає подальшу приватизацію державних підприємств	Очікують*	34,1	40,2	34,3	24,5	35,0	37,2	34,9	32,4	38,8	28,7
	Не очікують**	35,1	27,6	36,9	50,3	30,8	30,6	36,4	38,9	37,1	34,5
	Показник очікувань***	-1,0	12,6	-2,6	-25,8	4,2	6,6	-1,5	-6,5	1,7	-5,8
Сприятиме зближенню України з РФ	Очікують*	38,1	27,5	34,1	57,1	39,7	37,6	36,3	35,1	41,6	39,6
	Не очікують**	31,0	35,4	36,1	22,5	27,4	29,7	32,6	35,1	31,4	28,2
	Показник очікувань***	7,1	-7,9	-2,0	34,6	12,3	7,9	3,7	0,0	10,2	11,4

* Варіант відповіді "важко відповісти" в таблиці не наводиться.

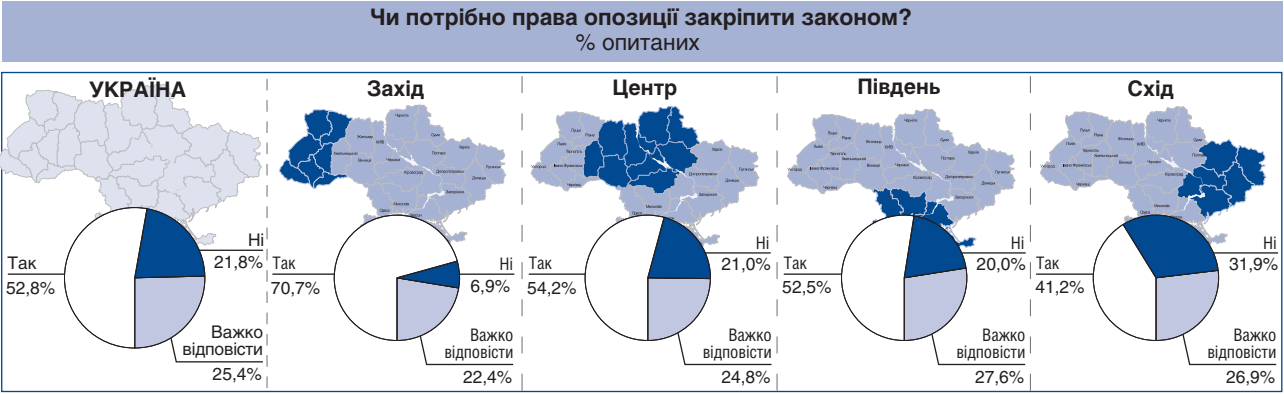
* Сума варіантів відповіді "це станеться" та "скоріше за все, це станеться".

** Сума варіантів відповіді "цього не станеться" та "скоріше за все, цього не станеться".

*** Різниця між числом респондентів, які очікують і які не очікують відповідних результатів.

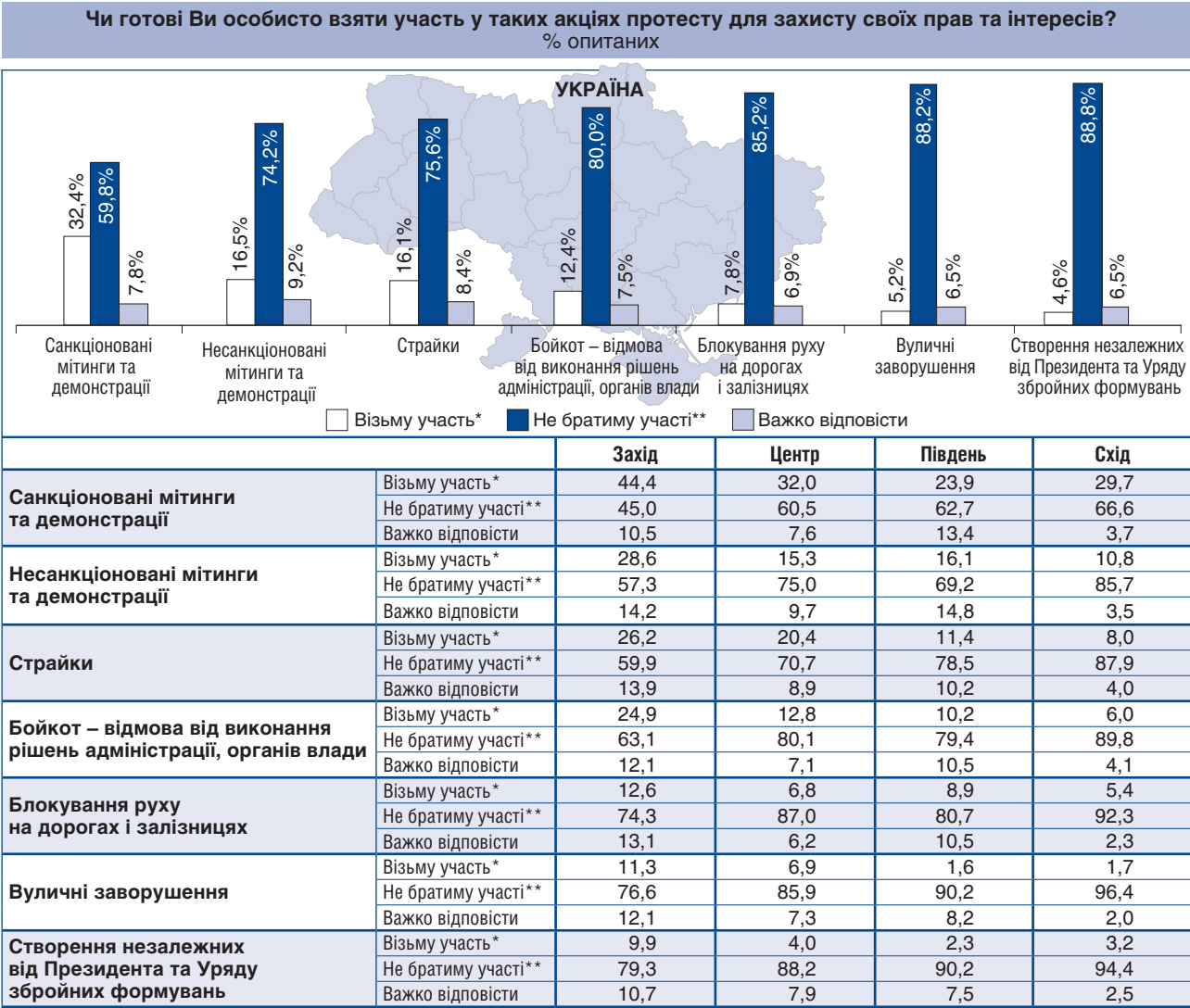

* Респондентам пропонувалося відзначити кілька варіантів відповіді.

Що краще – терпіти матеріальні труднощі заради збереження в країні порядку, чи в разі значного погіршення умов життя вийти на вулицю з протестом?
% опитаних

	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
У разі значного погіршення умов життя вийти на вулицю з протестом	50,1	65,8	51,9	33,8	46,6
Терпіти матеріальні труднощі заради збереження в країні порядку	24,4	15,7	20,5	39,3	26,5
Важко відповісти	25,5	18,5	27,6	26,9	26,9

* Сума варіантів відповіді "упевнений, що візьму участь" та "скоріше за все, візьму участь".

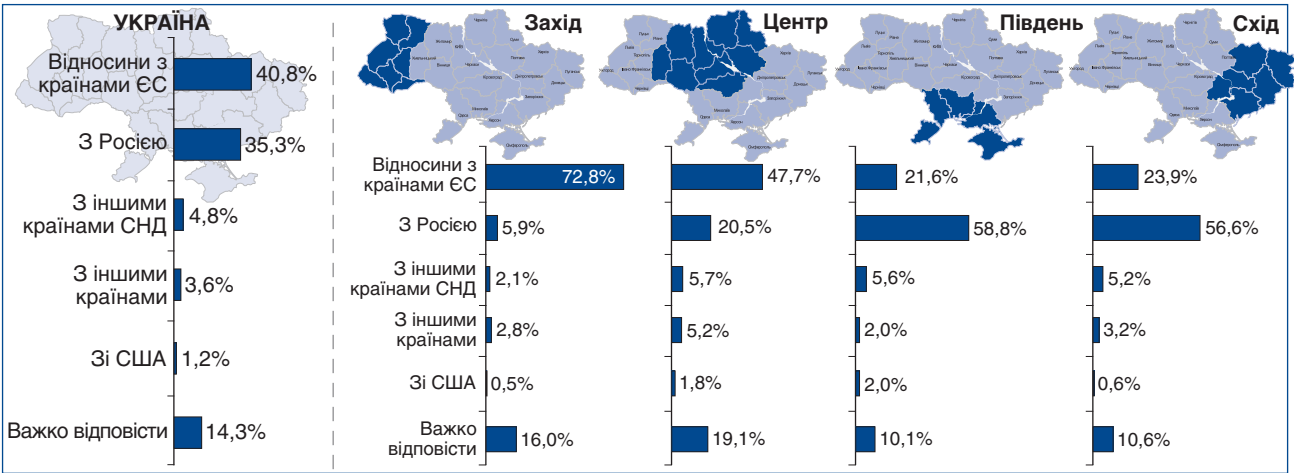
** Сума варіантів відповіді "упевнений, що не братиму участі" та "скоріше за все, не братиму участі".

У яких випадках Ви могли б взяти участь у законних акціях протесту (мітингах, демонстраціях, пікетуваннях)?*
% опитаних

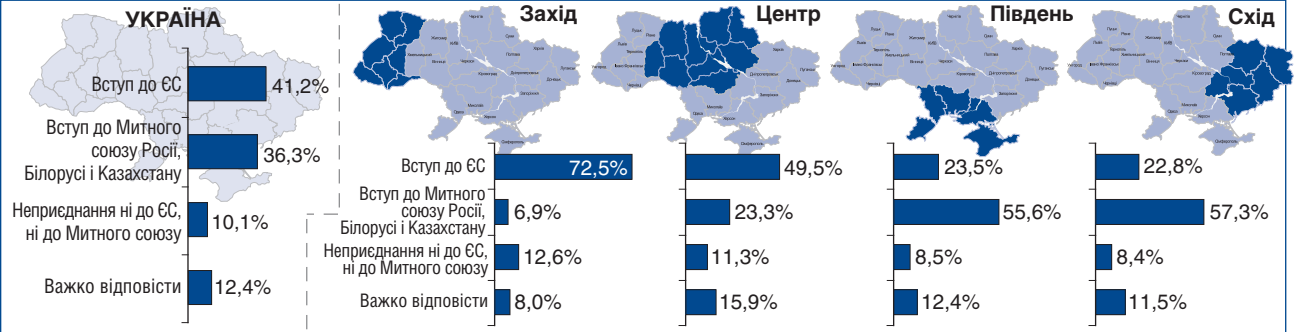
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід
У разі значного підвищення цін на найнеобхідніше	38,0	34,7	39,9	29,8	42,0
У разі невиплати зарплат	32,6	31,0	36,1	30,5	31,1
Протест проти масового скорочення робочих місць на якомусь підприємстві або в якійсь галузі	23,5	26,5	22,5	27,2	20,9
Через низький рівень заробітної плати	23,1	22,8	27,9	23,2	18,6
Протест проти свавілля місцевої влади	21,3	26,0	21,7	23,5	17,2
На захист прав людей, чиї права були порушені	20,5	30,8	23,4	16,7	13,4
На захист української мови	11,2	29,8	12,5	5,2	1,5
У разі фальсифікації владою результатів виборів	8,5	19,3	9,6	5,6	2,4
На захист російської мови	2,9	0,8	0,8	5,9	4,9
На підтримку діючої влади	2,4	2,1	1,7	2,0	3,2
Інше	2,1	4,4	0,5	0,3	3,2
У жодному випадку	30,8	20,5	31,4	34,8	34,4
Важко відповісти	10,6	12,3	10,0	15,4	8,1

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

Який напрям зовнішньої політики має бути пріоритетним для України?
% опитаних

Яким інтеграційним напрямом має йти Україна?
% опитаних

Чи потрібно Україні вступати до ЄС?
% опитаних

